

TROPEM ORŁA – projekt edukacyjny

Anna KRUSIEWICZ
Ewa ŁUNIEWSKA-PEDA

Blok tematyczny „Tropem orła” przeznaczony jest dla klas 4-6 szkoły podstawowej, ale po nieznacznym rozszerzeniu może być wykorzystany także w gimnazjum. Jest dobrą podstawą do zorganizowania Dnia Orła lub Tygodnia Orła. Uczniowie odkrywają niezwykłość tego ptaka, zarówno w ujęciu przyrodniczym, jak i legendarnym. Przekonują się, dlaczego tak wiele państw – w tym Polska – ma w godle właśnie orła. Zajęcia pomogą uczniom docenić wartość symboli narodowych; wskażą na konieczność ochrony ojczystej przyrody. Na języku polskim punktem wyjścia jest „Legenda o pieśni” Janusza Korczaka, a na historii – legenda o Lechu, Czechu i Rusie. Całość zaplanowana jest tak, aby wiedza i umiejętności uzyskane podczas jednych zajęć były niezbędne na innych. Na zakończenie można urządzić wystawę prac, która np. uświetni obchody Święta Niepodległości.

Projekt zdobył pierwszą nagrodę w konkursie „Uczę rozumieć przyrodę”, organizowanym przez Komitet Ochrony Orła – pozarządową organizację zajmującą się ochroną ptaków drapieżnych.

Do wykorzystania na języku polskim, przyrodzie, historii, plastyce i zajęciach technicznych.

Cele ogólne każdego rodzaju aktywności

1. Polonistyczna:

- interpretacja treści legendy,
- rozróżnianie elementów realistycznych i fantastycznych w legendzie,
- dostrzeganie związku legendy ze światem rzeczywistym.

2. Przyrodnicza:

- czytanie informacyjne tekstu,
- dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych spotykanych w przyrodzie,
- wskazywanie przystosowań ptaków drapieżnych do trybu życia,
- poznanie sposobów ochrony ptaków drapieżnych.

3. Historyczna:

- poznanie legendarnych początków państwa polskiego,
- historia godła Polski,
- znaczenie orła jako elementu godła państwowego.

4. Plastyczna:

- projektowanie i wykonanie sylwetki orła różnymi technikami (forma przestrzenna),

- rozpoznawanie i wykorzystywanie różnic i podobieństw wybranych obiektów przyrodniczych,
- wykonanie pracy plastycznej.

5. Techniczna:

- kształcenie umiejętności właściwego organizowania miejsca pracy,
- umiejętność doboru narzędzi przydatnych do pracy z danym materiałem.

Po zakończeniu bloku tematycznego „Szlakiem orła” uczeń:

- uświadamia sobie znaczenie orła jako elementu godła Polski,
- rozwija wrażliwość na piękno ojczystej przyrody,
- zna różnorodność gatunków ptaków drapieżnych, w tym występujących w Polsce,
- wskazuje przystosowania ptaków drapieżnych do trybu życia,
- uświadamia sobie konieczność ochrony ptaków drapieżnych,
- wie, dlaczego orły są często spotykanym symbolem wielu państw.

Materiały przydatne podczas zajęć:

- zdjęcia różnych gatunków orłów (np. bielik, orzeł przedni, bielik amerykański),
- godło Polski,
- historyczne godła Polski z różnymi wizerunkami orła (np. orzeł Przemysława II, jagielloński, z okresu Wazów, z czasów Jana III Sobieskiego, Zygmunta I Starego i inne – np. prymitywny rysunek orła z czasów Bolesława Chrobrego widniejący na monetach z tego okresu),
- godła państw (np. Niemiec, Rosji, Czech, Hiszpanii, Austrii, Mołdawii, Albanii, USA oraz niektórych państw arabskich, np. Jemenu, Iraku, Syrii),
- atlasy i przewodniki,
- słownik języka polskiego lub słownik terminów literackich,
- szary papier, stare gazety (dzienniki), sznurek (szpagat), taśma bezbarwna, bibuła (brązowa, biała, żółta), kredki, farby, butelki plastikowe (1,5 l), nożyczki, masa solna lub papierowa,
- tablice zwierząt chronionych; schematyczne rysunki sylwetki orła,
- konturowa mapa Polski,
- płyta z muzyką klasyczną, np. Fryderyka Chopina,
- broszury poświęcone ptakom drapieżnym, np. wydane przez Komitet Ochrony Orłów.

Język polski

Czas realizacji: 2 godziny lekcyjne

Temat: Orzeł i pieśń

Tekst „Legendy o pieśni” Janusza Korczaka dostępny w:

- Zasoby e-podręczników: *Piąta strona świata, Klasa 5, Język polski*, temat nr 92, <https://www.epodreczniki.pl/reader/c/221804/v/11/t/student-canon/m/j0000008IDB5v9>
- Janusz Korczak, *Legenda o pieśni* [w:] *Woda żywa. Baśnie pisarzy polskich*, zebrana Stefania Wortman, Warszawa 1971, s. 244-245.

Metody i formy pracy:

- praca z tekstem, sytuacyjna,
- praca zbiorowa, grupowa i jednostkowa.

Przebieg lekcji:

- Przeczytanie tekstu „Legenda o pieśni”. W starszych klasach uczniowie mogą czytać samodzielnie. Na tablicy może wisieć plansza z wizerunkiem dowolnego gatunku orła.
- Pytania wspomagające rozumienie tekstu:
 - Jaką rolę pełnił orzeł w przedstawionym świecie?
 - Czego dokonał orzeł? Jaki był?
 - Czy tekst jest baśniowy, legendarny?
- Ustalenie, czy przeczytany tekst jest faktycznie legendą lub baśnią i dlaczego. Starsze dzieci mogą samodzielnie wypełniać tabelę (np. przyklejając kolorowe karteczki w tabelce) i potem przedstawić wyniki swojej pracy. Młodszym lub mniej samodzielnym można rozdać przygotowane wcześniej karteczki, które zostaną ułożone w odpowiedniej rubryce tabeli.

Elementy realistyczne (prawdopodobne) w „Legendzie o pieśni”	Elementy fantastyczne (nieprawdopodobne) w „Legendzie o pieśni”
.....
.....
.....

- Możliwe jest wykorzystanie zadań powiązanych z legendą, dostępnych w e-podręczniku: *Piąta strona świata, Klasa 5, Język polski, temat nr 92, zadanie 6-7*
- Hasła proponowane do wypisania na karteczkach:
 - orzeł – król ptaków
 - cudowne perty
 - mówiący księżyc
 - słowik śpiewający tylko po zachodzie słońca
 - krzywy dziób orła
 - gwiazdy, które mówią
 - brak dźwięków na świecie
 - jaskółka mieszkająca w sąsiedztwie człowieka
 - ostre i podwinięte pazury orła
 - mówiące słońce
- Odszukanie w słowniku języka polskiego lub słowniku terminów literackich hasła „legenda” i „baśń” (np. w grupach).
- Porównanie hasel w słownikach i skonfrontowanie tej wiedzy z przeczytanym tekstem. Wskazanie podobieństw i różnic między tymi gatunkami.
- Odnalezienie morału w „Legendzie o pieśni”: Należy kochać i szanować pieśń, bo pochodzenie jej anielskie; dało nam ją poświęcenie królewskie i przywiązanie matej, wiernej ptaszyny.

- Wypowiedzi (ustne lub pisemne) uczniów na temat znaczenia moratu i nauki, która wyptywa z tekstu. Uczniowie mogą zastanowić się, jakiej wielkości perłę otrzymali oni sami w darze. Może styszeli o ludziach, którzy z pewnością otrzymali dużą perłę (np. Fryderyk Chopin, w tle jego muzyka).
- Wyszukiwanie w tekście cech – fizycznych i „psychicznych”, jakimi charakteryzował się orzeł.
- Możliwe jest wykorzystanie zadań powiązanych z legendą, dostępnych w e-podręczniku: *Piąta strona świata, Klasa 5, Język polski*, temat nr 92, zadanie 8. Praca może być wykonana na schematycznym rysunku orła. Dzieci mogą pomalować tło na czerwony kolor. W czasie pracy uczniowie mogą słuchać muzyki klasycznej.
- Przedstawienie prac. Każda grupa przedstawia swój „wizerunek” orła. Prace można wywiesić w klasie.

Przyroda

Czas realizacji: 2 godziny lekcyjne

Temat: Bielik to ptak drapieżny, którego należy chronić

Metody i formy pracy:

- burza mózgów,
- praca w grupach.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzenie (cały czas powinna być widoczna plansza z wizerunkiem orła).
- Wstęp nauczyciela:
W tekście literackim, z którym się zapoznaliśmy na lekcji języka polskiego, orzeł jest ukazany jako niezwykle ptak. Dzięki niemu, według tej legendy, na świecie powstał pierwszy dźwięk. Jakie cechy charakterystyczne dla ptaków drapieżnych można odnaleźć w tekście? (np. silny, ma duży zakrzywiony dziób i pazury). Teraz zapoznamy się z biologicznymi aspektami życia ptaków drapieżnych na przykładzie bielika – ptaka, który jest godłem Polski. Trzeba też wiedzieć, że bieliki nie są orłami, choć tak potocznie je nazywamy – należą do rodziny jastrzębiowatych.
 - Dzielimy klasę na pięć 4-5 osobowych grup. Każdej grupie rozdajemy zadania oraz niezbędne materiały.
 - Wskazujemy źródła w Internecie, np. stronę Komitetu Ochrony Orłów – <http://www.koo.org.pl/> lub stronę internetowego atlasu ptaków – <http://www.bird-watching.pl/index.php?/category/115>.
 - Na wstępie należy przypomnieć uczniom o podziale ról i właściwej organizacji pracy w grupie.

Zadania dla grup:**Grupa I – Przystosowanie ptaków do lotu**

- Na podstawie własnych obserwacji oraz zgromadzonej literatury przedstawcie za pomocą schematycznego rysunku przystosowania ptaków do lotu. Jakie przystosowania do lotu możemy znaleźć u bielika?

Grupa II – Przystosowanie bielika do drapieżnego trybu życia

- Na podstawie własnych obserwacji, rysunków schematycznych oraz zgromadzonej literatury zaprezentujcie przystosowania bielika do drapieżnego trybu życia. Dlaczego dziób i pazury bielika są ukształtowane w ten sposób? W swej prezentacji uwzględnijcie także cechy charakterystyczne środowiska, które zamieszkują bieliki.

Grupa III – Inne gatunki orłów oraz ptaków drapieżnych występujących w Polsce

- Na podstawie schematycznych rysunków rozpoznajcie za pomocą atlasów oraz przewodników ptaki drapieżne występujące w Polsce. Krótko scharakteryzujcie każdy gatunek ze szczególnym uwzględnieniem zasięgu występowania.

Grupa IV – Formy ochrony ptaków drapieżnych

- Na podstawie własnych obserwacji, rysunków schematycznych oraz zgromadzonej literatury wskaźcie formy ochrony, jaką są objęte ptaki drapieżne. Swoją prezentację przygotujcie w postaci schematu. Wskaźcie, symbolem którego parku narodowego jest bielik. Na schematycznej mapie Polski zakreślujcie obszar występowania bielika.

Grupa V – Model sylwetki orła oraz jego gniazda

- Na podstawie własnych obserwacji, rysunków schematycznych oraz zgromadzonej literatury postarajcie się zbudować z przygotowanych materiałów model sylwetki bielika oraz jego gniazdo naturalnej wielkości. Grupa może też wykonać prosty model skrzydeł z bibuły o rozpiętości ok. 250 cm (potrzebne będą materiały: miara krawiecka, bibuła).
2. Gdy grupy wykonają swoje zadania, dokonują prezentacji. Przygotowane podczas zajęć plakaty, uzupełnione rysunki schematyczne powinny posłużyć do wykonania gazetki ściennej. Jeśli pracujemy z grupą uczniów, którzy mieli już okazję poznać legendę o początkach państwa polskiego, możemy zadać pytanie: Czy na podstawie modelu sylwetki ptaka oraz jego gniazda potraficie powiedzieć, dlaczego Lech postanowił, jak mówi legenda, założyć swój gród w tych okolicach, w których gniazdował bielik? (lub – Jakie są najważniejsze cechy ptaków drapieżnych? Jakie cechy ptaków drapieżnych sprawiają, że ptaki te są pożądanym elementem godła wielu państw?).
 3. Podsumowując wypowiedzi uczniów, można powiedzieć, że bielik swym majestatem budzi respekt i podziw. Podobnie rzecz ma się z innymi przedstawicielami orłów, które często stanowią godło państw, na których terenie orły występują. Przykłady:
 - bielik – Polska
 - orzeł przedni – Austria i Hiszpania
 - bielik amerykański – USA

- Można pokazać uczniom godła różnych państw ze zwróceniem uwagi na cechy typowe dla konkretnego gatunku orła. Dzieci mogą też samodzielnie wyszukiwać takie godła oraz pokazywać państwa na mapie. Wnioski z pracy poszczególnych grup wskażą uczniom powody, dla których wiele narodów wybrało na swój symbol orła – ptaka o wielkiej sile i wspaniałej posturze.
- Ciekawym urozmaiceniem może być oglądanie, np. w domu, gniazda estońskich bielików – pod warunkiem, że realizujemy zajęcia w okresie rozrodczym tych ptaków – <http://pontu.eenet.ee>

Historia

Czas realizacji: 1 godzina lekcyjna

Temat: Szkota Orła Białego

Metody i formy pracy:

- pogadanka heurystyczna, metoda oglądowa, elementy dyskusji, praca z mapą, metoda podająca,
- praca zbiorowa.

Przebieg lekcji:

1. Przypomnienie legendy o Lechu, Czechu i Rusie (Może to zrobić jeden z uczniów lub nauczyciel; można też przeczytać tekst. Warto sięgnąć po wersję z bardziej rozbudowaną fabułą).
2. Zaznaczanie na mapie Europy hipotetycznej trasy wędrówki braci. Skąd mogli wyruszać? Jak wyglądały wtedy tereny, przez które wędrowali bracia? (Rus – na wschód, Czech – na południe, Lech – na północny zachód). Do zadania można użyć tasiemki i pinezek. Można również wykorzystać tablicę interaktywną.
3. Skupienie się na wędrówce Lecha. Pytania pomocnicze:
 - Dokąd dotarł?
 - Dlaczego zatrzymał się właśnie w tym miejscu?
 - Jak i dlaczego nazwał miejsce, w którym się zatrzymał?
 - Dlaczego Lech uznał orła za dobry znak?
 - Jakie cechy orła sprawiły, że Lech wybrał tego ptaka na swój znak?
4. Ustalenie, czego symbolem jest orzeł dla nas – Polaków żyjących współcześnie (uczniowie powinni wiedzieć, że orzeł jest jednym z naszych symboli narodowych).
5. Omówienie wizerunku orła widniejącego na współczesnym godle Polski. Porównanie z rzeczywistym wyglądem orła. Jakie cechy orła zostały zaakcentowane?

6. Przedstawienie (dowolnie rozbudowanej) historii godła Polski. Wyszukiwanie, oglądanie i porównywanie różnych wizerunków orła przedstawianego na historycznych godłach Polski.
 - Można zacząć od prymitywnego wizerunku orła z czasów Bolesława Chrobrego. Powinien też pojawić się orzeł będący godłem dynastii piastowskiej – XIII wieku, wtedy orzeł zaczął być traktowany, jeszcze nieoficjalnie, jako znak całego państwa (ponad 700 lat temu). Z późniejszych można wykorzystać wizerunki orła np. z czasów Jagiellonów (w połączeniu z herbem Litwy), z czasów powstania listopadowego, z okresów 1919-1927 oraz 1927-1945 i powojenny wizerunek orła – bez korony.
 - Uświadomienie uczniom, że w czasie wielowiekowej historii nasze godło zasadniczo zmieniło się tylko dwa razy: po klęsce powstania listopadowego – w czasie istnienia Królestwa Polskiego orzeł był czarny, dwugłowy (Jakie państwo ma dziś takie godło?). Drugą istotną zmianą było pozbawienie orła korony po 1945 roku – ten stan trwał aż do 1989 roku.
7. Dla starszych uczniów – przyporządkowywanie kolejnych wizerunków orła na godłach Polski do różnych dat czy wydarzeń w powiązaniu z tworzeniem osi czasu. Można też sięgnąć do tekstów źródłowych, takich jak „Kroniki” Długosza.
8. Zadanie podsumowujące: Czy orzeł jest dla nas, tak jak dla Lecha, „dobrym znakiem”? Dlaczego? Czy orzeł mógłby być strażnikiem, patronem naszej szkoły czy naszego domu? Dlaczego?

Zajęcia techniczne

Czas realizacji: 1-2 godziny lekcyjne

Cel: Rozwijanie wrażliwości na piękno ptaków drapieżnych oraz wskazanie na ich symboliczną rolę w historii człowieka jako pięknych, mocnych, wytrzymałych istot.

Materiały: wykorzystane fragmenty tekstów, rysunki „Ptaki drapieżne. Scenariusze zajęć”.

Zadanie do pracy samodzielnej lub grupowej:

Zaprojektuj i wykonaj symbol ptaka, który będzie stał na straży twojego gniazda rodzinnego, klasy lub szkoły. Wykorzystaj cechy charakterystyczne wybranego przez siebie ptaka drapieżnego. Swoją pracę wykonaj z surowców, które dotychczas poznałeś na lekcjach techniki.

Plastyka

Czas realizacji: 1-2 godziny lekcyjne

Cel: Rozwijanie wrażliwości na piękno ptaków drapieżnych oraz utrwalenie znajomości gatunków występujących w Polsce ptaków drapieżnych.

Materiały: butelka plastikowa, masa solna lub papierowa, farby, kredki, karty pracy do kolorowania.

Zadanie do pracy grupowej:

Wykonanie modelu sylwetki bielika lub innego ptaka drapieżnego. Każda grupa wykonuje także maskę innego ptaka. Aby tematy prac się nie powtarzały, można sporządzić losowanie gatunków ptaków. Podział klasy na grupy. Każda grupa otrzymuje instrukcję oraz rysunki schematyczne, niezbędne do wykonania formy przestrzennej z plastikowej butelki oraz masy papierowej lub solnej. Gotowa sylwetka malowana jest odpowiednimi farbami.

Podsumowanie bloku tematycznego „Tropem orła”

Wszystkie prace dotyczące orła można wykorzystać do przygotowania wystawy „Tropem orła”. O wystawie mogą opowiedzieć uczniowie, którzy są jej autorami. Świetnie sprawdzą się w roli przewodników młodszych kolegów. Na zakończenie całego cyklu proponujemy przeprowadzić podczas zajęć koła przyrodniczego lub innych tego typu aktywności grę dydaktyczną „Bielik – jego radości i smutki”, zamieszczoną w wydawnym przez Komitet Ochrony Orłów zbiorze scenariuszy zajęć lekcyjnych „Ptaki drapieżne”.

Anna Krusiewicz jest nauczycielem konsultantem w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli w zakresie języka polskiego, historii i wiedzy o społeczeństwie.

Ewa Łuniewska-Peda jest magistrem biologii, realizuje wiele projektów na rzecz ochrony przyrody, aktywizując także lokalną społeczność.

